

Kijken naar boeken

Stop je e-reader maar weg. Dit opstel gaat over ‘echte’ boeken. We willen naar boeken **kijken**. Het is nu trouwens toch bon ton te spreken over de museale functie van de bibliotheek.

Boeken hebben een geschiedenis van eeuwen. Wie in de catalogus van de Cultuurbibliotheek (CB) zoekt onder het trefwoord *boekgeschiedenis*, vindt 810 titels. Er valt dus wel wat te bekijken. Dat lukt bv. al aardig met het boek *Iconographie de l'imprimerie et du livre*. (CB 2001/703).

Iconographie de l'Imprimerie et du Livre

Dit werk uit 1927 is een uitgave van het *Union Syndicale des Maîtres Imprimeurs* in Parijs. (CB 2001/703) Men zou durven denken dat het werk speciaal gemaakt werd voor mensen die liever kijken dan lezen.

FIG. 336. — L'atelier de Wolfgang Kilian, graveur à Augsbourg, d'après une ancienne gravure.

Het boek in kwarto telt ca 200 pagina's en maar liefst 444 afbeeldingen in zwart-wit of in kleur over frontispices, drukkers van alle tijden, alle soorten druktechnieken en typografie.

Op het einde worden alle medewerkers bedankt: 13 voor de *héliographie*, 8 voor de *lithographie*, 12 voor de *rotocalcographie* en 40 voor de *typographie*.

L'ART DU LIVRE

HOLME, Charles, *L'art du livre*, Le Studio, Londres, Paris, New York, 1914 (CB 2010/359). De volledige titel verklaart waarom het boek hier op zijn plaats is. Het is een vertaling van *The art of the book; a review of some recent European and American work in typography, page decoration & binding*. (1)

Het is een kijkboek: 276 bladzijden met 230 illustraties. Engeland krijgt natuurlijk speciale aandacht en William Morris komt op de voorgrond. Die schiep bij voorbeeld, 3 letterfonts die in het boek met fraaie voorbeelden geïllustreerd worden: Chaucer, Troy en Golden (pp. 14 – 19). We laten nu alleen de namen zingen van drukkerijen die vaak haar eigen fonts maakten: Kelmscott Press, Vale Press, Doves Press, Ashendene Press, Eragny Press, Essex House Press, Merrmount Press, Arden Press, Chiswick Press. Het boek toont voorbeelden van hun werk.

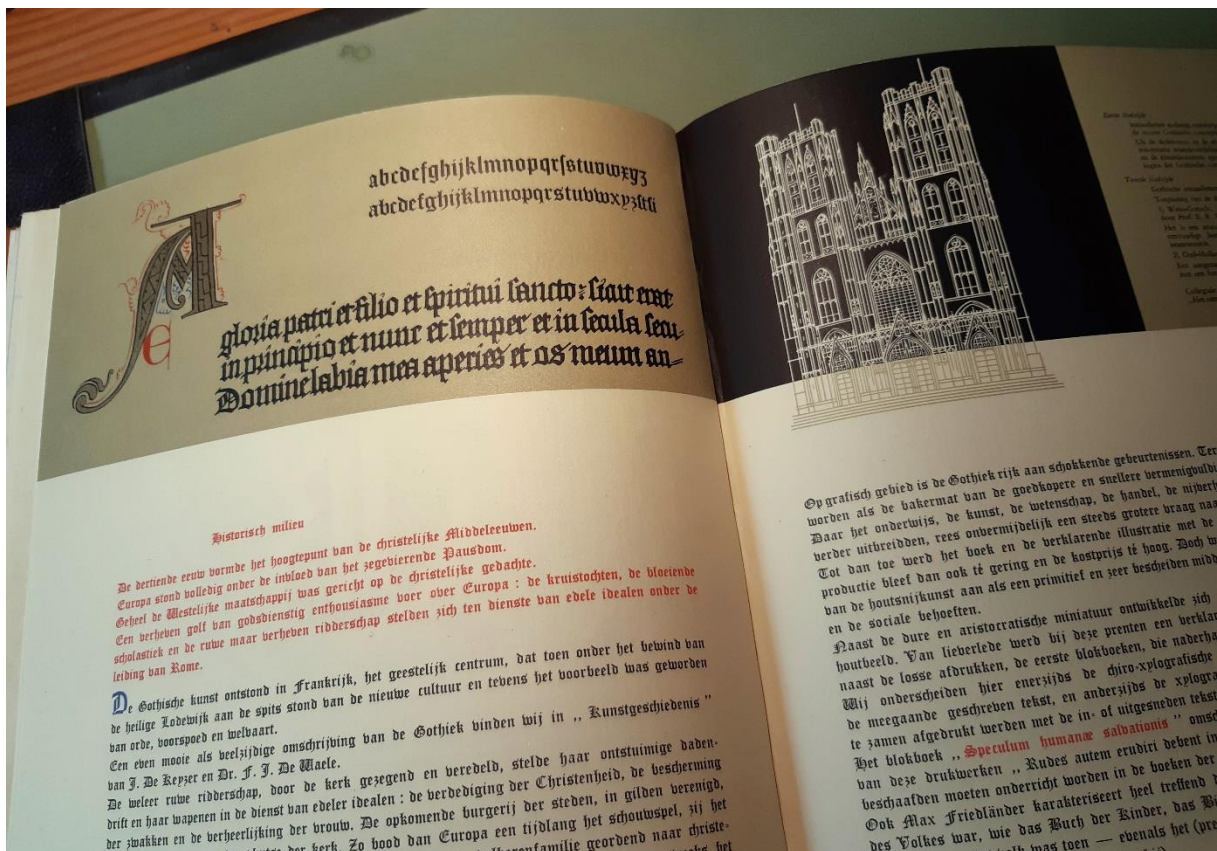
The Kelmscott Chaucer door William Morris, 1896.

Het letterbeeld in de zettersij

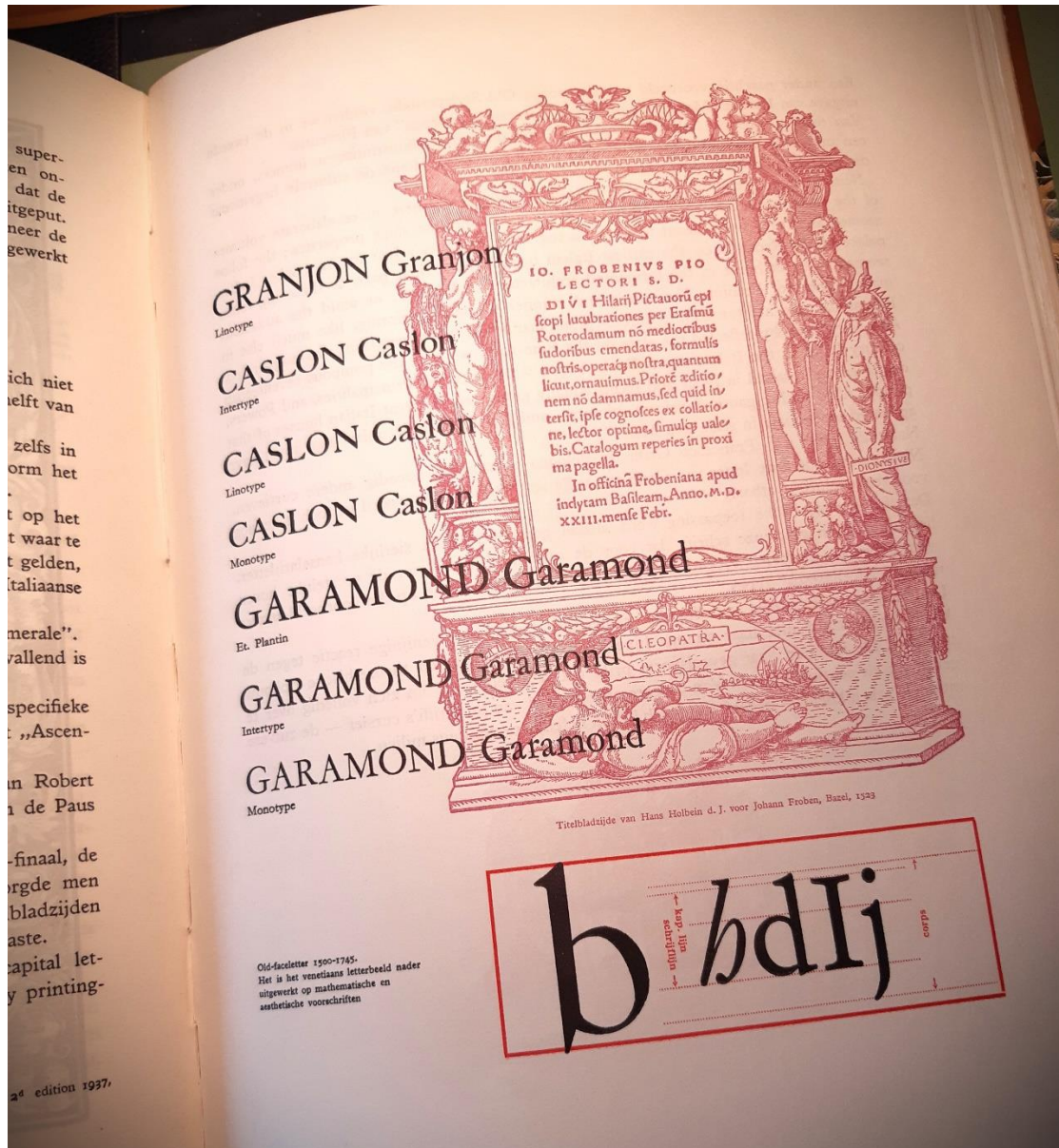

Prof. Dr. Pierre-Jean Verbeke was stichtend lid van de Vereniging Stock-Laureyns, en ontwerper van de mooie stempel van de vereniging. Hij was een autoriteit op gebied van typografie.

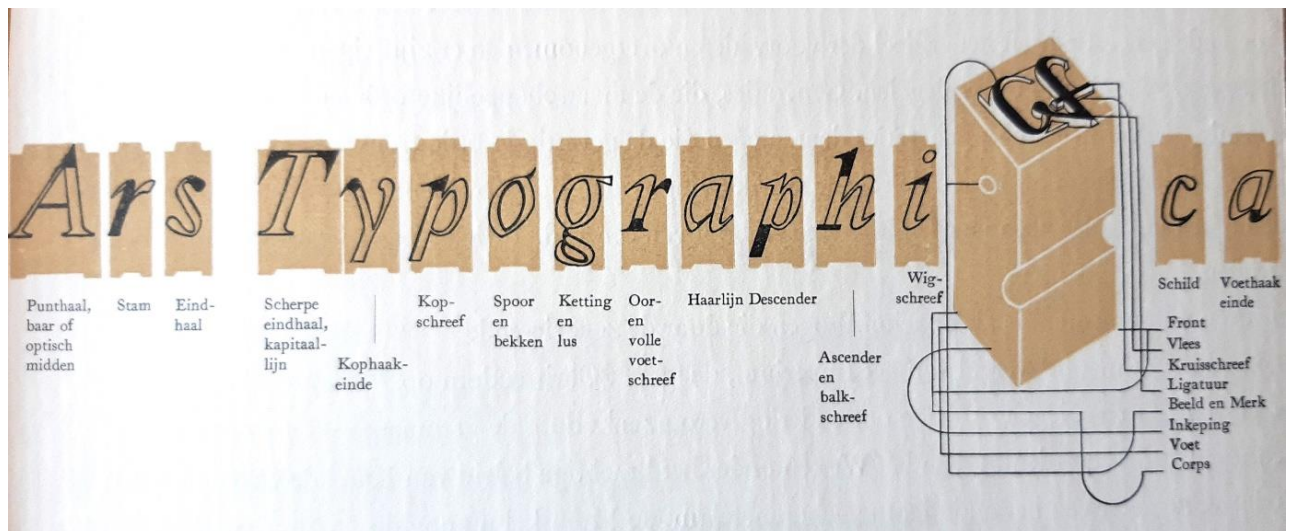
J. Weyers, directeur van *Graphica*: de schrijver van dit werk is calligraaf en lettertekenaar; uit beide eigenschappen groeide een volwaardig maquetist. Hij ontwierp eigenhandig de lay-out van zijn werk en hierdoor evenaart hij in vaardigheid de grootmeesters van de boekdrukkunst.

Van zijn hand verscheen in 1952, uitgegeven door de Unie der grafische bedrijven en boeknijverheden, een speciaal nummer van de serie *Graphica: Het letterbeeld in de zetterij. De lettervorm in verband met de verschillende culturele periodes beschouwd naar inhoud en vorm* (CB 2000/283). Het verscheen ook in het Frans: *L'Image de la lettre*.

Het Prof. Dr. Eg. I. Strubbe schreef *Een woord vooraf*. Het werd gedrukt op een blad dat tweemaal de gewone breedte van het boek heeft en dus gevouwen wordt. Dat geeft een mooi beeld om naar te kijken, maar het is moeilijker te lezen omdat een regel 40 cm meet. Men zondigt hier tegen regel 20 van Kapr. Maar, het is het bekijken waard. Het boek eindigt met een orgelpunt: Drukwerk is Kunstwerk.

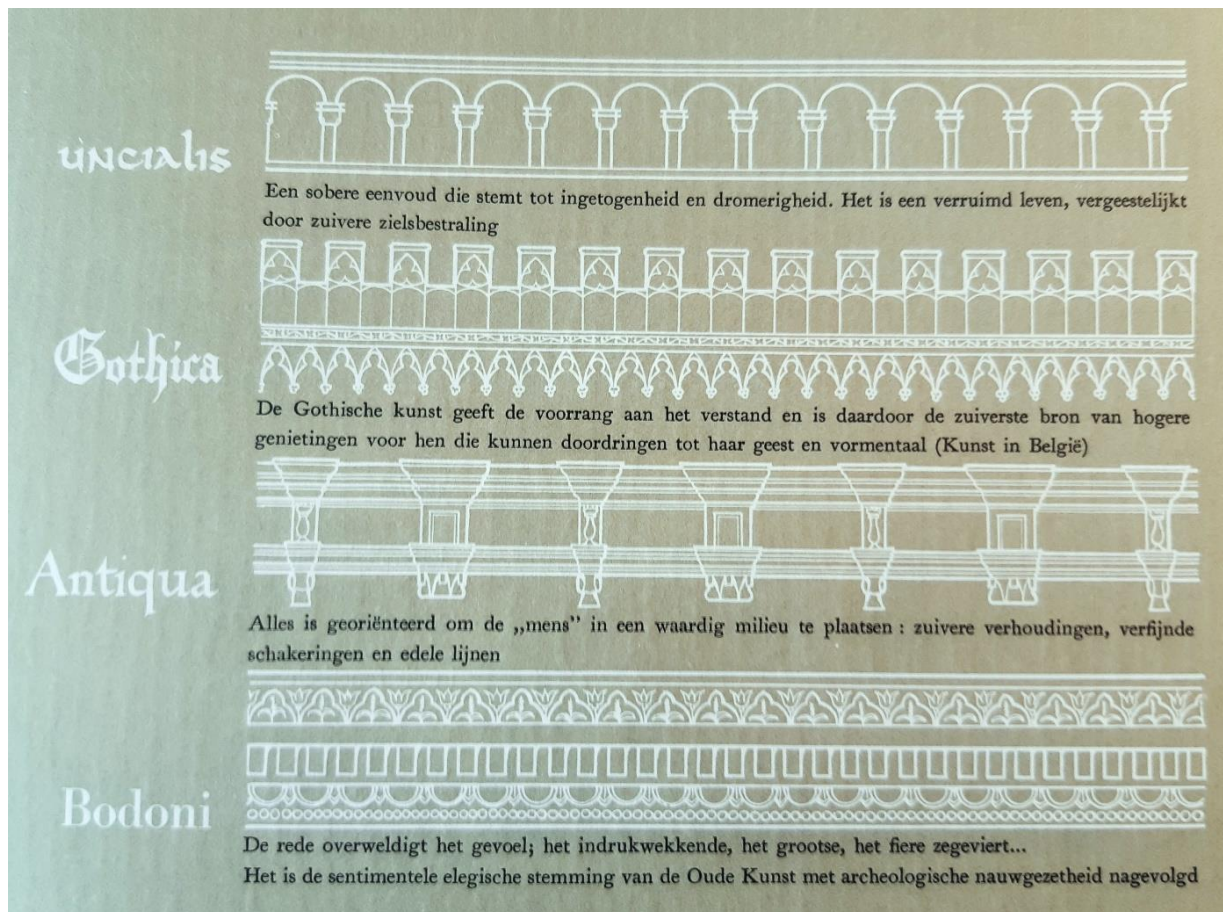

Het exemplaar van de CB werd prachtig ingebonden door Frans Smessaert. Zolang kanunnik Stock leefde werden alle boeken ingebonden. Het was telkens een feest wanneer Frans zijn werk kwam leveren in de bibliotheek.

Het boek is toch ook een bewijs dat volmaaktheid niet van deze wereld is: het kreeg geen datum van uitgave mee en de pagina's zijn niet genummerd. Bovendien is de *Literatuuropgave* onconventioneel en onvoldoende om passages in het werk op te zoeken. Het boek werd duidelijk gemaakt om naar te kijken en te laten zien waartoe onze drukkers in staat zijn. Je kijkt zelfs naar het papier. Vóór je de Franse titel te lezen krijgt heb je al drie soorten papier door je vingers zien en voelen gaan.

Het is wel geen boek om in je zetel te bekijken. Je hebt een tafel nodig om het mooi open te kunnen leggen en platen open te vouwen. Er is een plaat bij van 60 x 93 cm. (een soort affiche) waarop heel de geschiedenis van de drukunst visueel aantrekkelijk in beeld gebracht wordt.

De *Inhoudstafel* is ook alweer mooi en eigenzinnig. Mooi hoe die heel het blad vult, en duidelijk in twee delen uiteenvalt:

1. Algemeen geschiedkundig overzicht van de verschillende culturele periodes en hun invloeden op de paleografie en de drukletters.

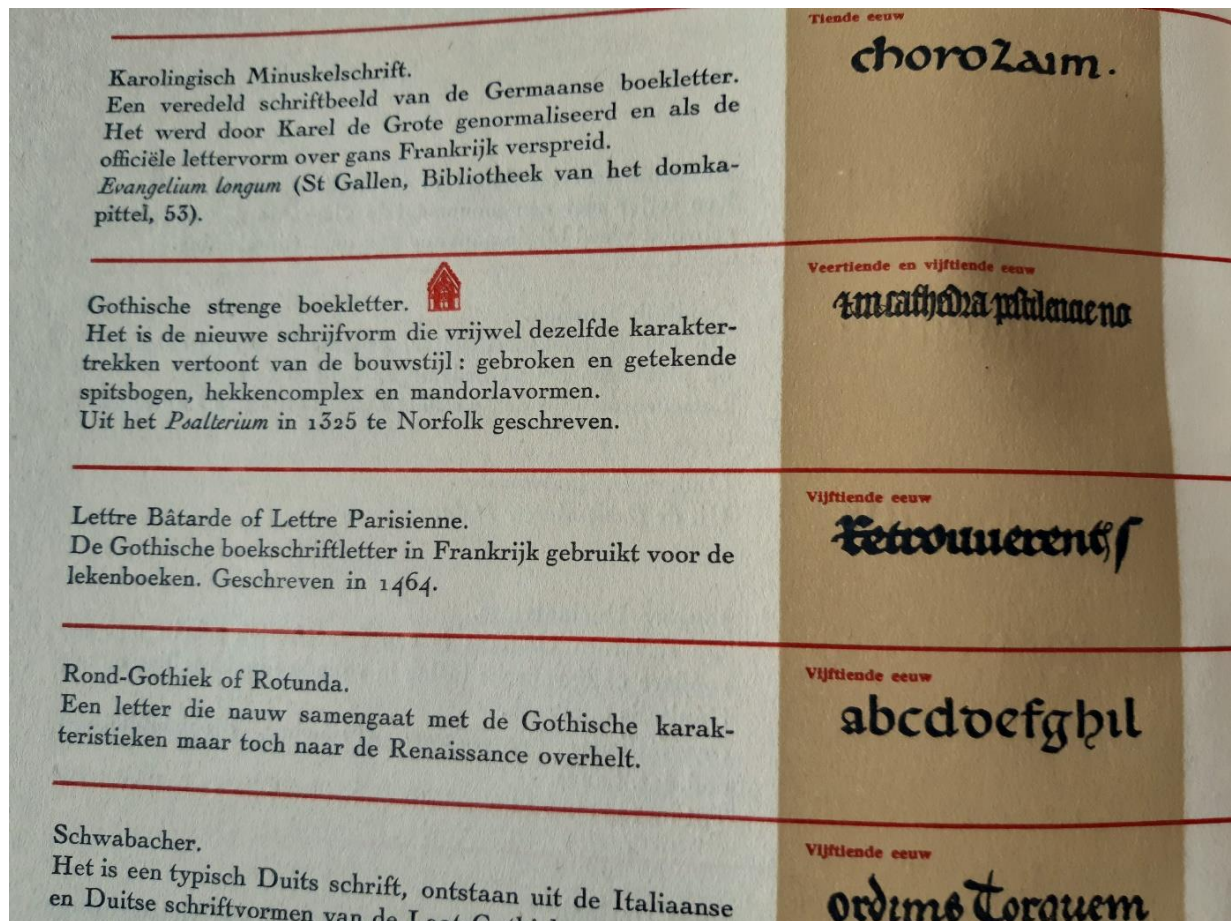
2. Algemeen karakteroverzicht der mechanische meervoudige lettertekens in de losse letterdruk. Het boek heeft duidelijk didactische kwaliteiten, maar het is ook eigenzinnig: er wordt gewoon niet gezegd op welke bladzijde bv. het derde hoofdstuk van het eerste deel begint. Nu, dat is ook niet mogelijk omdat de pagina's niet genummerd zijn. Dat is dan weer te verklaren doordat het werk in afleveringen uitgegeven werd.

Een schitterend werk over letters: hoe ze **geschreven** en **gedrukt** werden en worden.

Wat je in het boek geleerd hebt wordt op het einde samengevat en geïllustreerd in *Algemeen evolutieoverzicht der letter, paleografisch en typografisch beschouwd*: Capitalis quadrata, Capitalis Rustica, Oudere Unciaalvorm, Jongere Unciaalvorm, Semi-Unciaal, Keltische scriptura Semi-Uncialis, Vroeg -Minuskelschrift, Karolingisch Minuskelschrift, Gotische strenge boekletter, Lettre Bâtarde of Lettre Parisienne, Rond-Gotiek of Rotund, Schwabacher, Redondilla, Frakturbeeld, Antiquavorm van de Renaissance, Textuur losse drukletter, Schwabacher, Romein, Venetiaans letterbeeld, Cursief, Duitsland: Frakturtype, Frankrijk: Romein, Nederland: Romein,

Engeland: Romein, Overgangstype: New-Face, Modern-Face, Schreeflozen, Italiennes en Egyptiennes.

Karolingisch Minuskelschrift, Gotische strenge boekletter...

Ex libris

Al behoort het Ex libris (Book-plate) strikt genomen niet tot het boek, het is toch prettig wanneer men een boek openslaat en een ex libris ziet van een bekende eigenaar. De *provenance*, weet je wel!

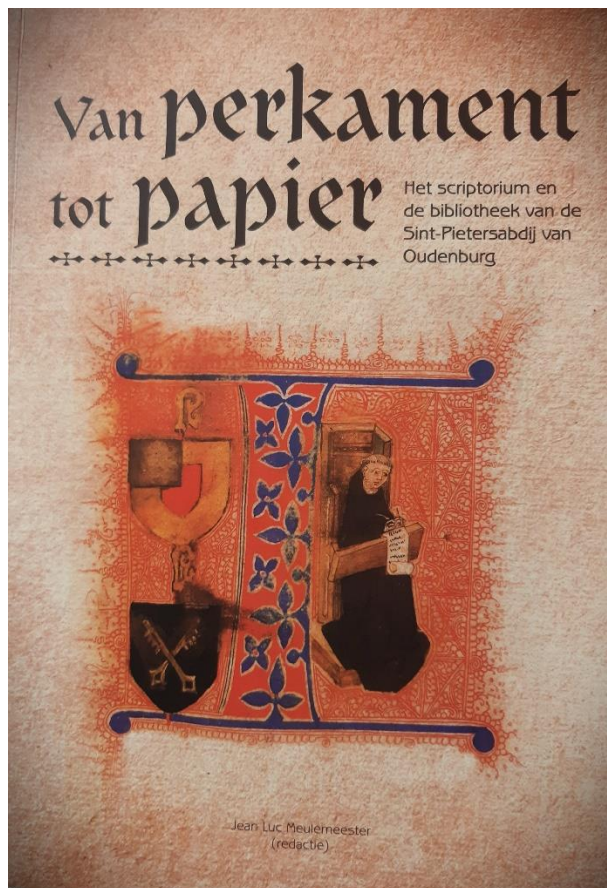
Zo waren we aangenaam verrast in de boeken van W. Hamilton *Collection of Etruscan, Greek & Roman antiquities* het Ex libris van Frederic Leighton (1830-1896) te vinden.(3) Misschien ook daarom dacht ik sporen van olieverf te zien op een paar pagina's. Zijn ex libris werd getekend door Robert Anning Bell (1863-1933) die ik terugvond op p. 12 van het speciaal Kerstnummer van The Studio, 1898-9 (CB2010/143).

Boekbanden

Boeken werden tot en met de 18e eeuw als katernen geleverd. De eigenaar liet ze inbinden. Wapenschilden op boeken getuigen daarvan.

Tegenwoordig zijn er soorten bindwerk: naadloos inbinden, met een spiraaldraad, op Japanse wijze... Dat was ooit anders. Abdiën en kloosters waren lange tijd dé centra van boekproductie en dus ook van boekbanden.

Er werd gebonden in houten berderen (of platten) met leer overtrokken en bestempeld. In trek waren paneelstempels met afbeeldingen van heiligen. Die stempels werden met een pers in het leer gedrukt. Rolstempels en kleine stempels vervulden de band.

Midden 16de eeuw kwam daar verandering in onder meer onder invloed van Plantin. Die kwam uit Parijs waar Venetiaanse invloeden al langer speelden. Hij maakte luxueuzer banden met marokijn, goudstempeling en goud op snee. Dr. L. Indesteghe schreef daarover in *De Gulden Passer*, 1956 een interessant artikel *De boekband in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 16de eeuw*.

Zie ook chapter XIII *Gold-tooled bindings-Italian-French great collectors and famous bookbinders* in *A history of the art of bookbinding* van W. Salt Brasington. (CB 2009/4547)

In de 19 e eeuw zien we, heel verrassend, hoe men zich opnieuw laat inspireren door lintpatronen met een donkere kleur en ranken met blaadjes, die we al bij Plantin zagen. Mooie voorbeelden vindt men in *Blind bestempeld en rijk verguld. Boekbanden uit zes eeuwen in het Museum Plantin-Moretus*, 2005 (CB 2006/738).

Vanaf 1820 worden er, met de komst van de stoommachine, industriële banden gemaakt. Vanaf 1830 worden volledige omslagen geperst met grote bandstempels. Zo bv. Het werk van A. Quantin éditeur, dat verscheen in Parijs van 1876 tot 1914. (CB 2021/7032)

Maar, in het boek wordt het woord *Plantin* maar één keer vermeld en dan nog in de combinatie *Plantin Museum*.

<http://home.scarlet.be/~wartel/boekbinden/bindingswijzen/bindingswijzen.html>

[illegible]

13

MODERN BOOK-BINDINGS & THEIR DESIGNERS

WINTER NUMBER OF
THE STUDIO

PRICE ^s/ NETT
1/-

1899-1900

Dietrich & Co.
Librairie d'Art
Bruxelles

LONDON 5 HENRIETTA ST COVENT GARDEN

Dietrich & Cie was sedert 1881 een boekhandel en kunstgalerij in de rue Royale 23.

Wie in dit boek begint te kijken komt nog maar moeilijk aan lezen toe. Dat zou toch spijtig zijn. Het is een van de weinige die breder kijkt dan de westerse geschiedenis. Ook bibliotheken uit het Verre Oosten komen in beeld en hun geschiedenis is het lezen waard. Maar laten we toch maar 'thuis' beginnen. De cover van het boek is een voorbeeld van een oogverblindende bibliotheek zoals grote abdijen bouwden in de achttiende eeuw, om zich te profileren als centra van wijsheid.

Bibliotheken

Erfgoedbibliotheken Op de webstek van de Vlaamse Erfgoed-bibliotheken lezen we: Erfgoed- bibliotheek is een synoniem voor 'bewaarbibliotheek' maar krijgt onder invloed van het nieuwe erfgoeddiscours een bredere invulling. Tegenwoordig spreken we liever over een erfgoed-bibliotheek omdat hun opdracht meer omvat dan louter de bewaarfunctie. Een erfgoedbibliotheek vervult immers - volgens de regels van de kunst - alle basisfuncties van een collectie beherende instelling: verzamelen, bewaren, onderzoeken en ontsluiten. Erkende erfgoed- bibliotheken kregen een kwaliteitslabel van de Vlaamse Gemeenschap. **Onderwijsbibliotheken** Het woord spreekt voor zichzelf. De Cultuurbibliotheek wordt op de webstek van de Vlaamse erfgoedbibliotheken onder die noemer opgenomen. Een bibliotheek kan natuurlijk meerdere functies en namen krijgen. De Cultuurbibliotheek is duidelijk ook een erfgoedbibliotheek (maar geen erkende). **Van parochie-bibliotheken naar openbare bibliotheken** Het bibliotheekdecreet van 1978 heeft de parochiebibliotheken genekt door het opleggen van strenge normen (aantal boeken, afstand tussen de rekken, personeel). Ik heb de pastoor van de parochie Sint-Baafs zien wenen omdat hij zijn bibliotheek moest sluiten. In 2001 kwam er een 'Decreet Lokaal Cultuur-beleid' waarin men moest vaststellen dat sommige groepen niet (meer) bereikt werden. Cultuurparticipatie werd het woord van dienst. De bibliotheek kreeg nu een ontmoetingsfunctie. **Vakbibliotheken, Jeugdbibliotheken, Stripbibliotheken, Strandbibliotheken...** je kan er blijven verzinnen.

Boekhandels

Kijken op veilingen

Voor de veiling kan men de boeken inkijken. Dan komt men ook gemakkelijker in de verleiding om te kopen. Sommige veilinghuizen bieden mooi geïllustreerde catalogi aan. Vaak een lust voor het oog. Het werden in de loop van de jaren steeds mooier geïllustreerde werken. Het zijn nu ware kunstboeken. Bovendien zijn de boekbeschrijvingen geschreven door experts en dat biedt een meerwaarde.

Bibliofilie

Om te proeven wat bibliofilie betekent kan men het boek *Belgica Nostra* eens inkijken (CB2011/637). Het werd uitgegeven in 2010 ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Société royale des Bibliophiles et Iconophiles de Belgique.

Pop-up boeken

Het woord is in *van Dale* alleen te vinden onder 'pop-up': afbeelding die opklapt of beweegt bij het openslaan van een boek of het omslaan van een bladzijde. Ook *boeksculptuur* is er niet te vinden en getuigt dus van creatief taalgebruik.

BOEKSCULPTUREN
JE HOORT NIET VEEL MEER OVER
BOEKSCULPTUREN.
HOORDE JE VROEGER MEER OVER
BOEKSCULPTUREN?
WAT ZIJN DAT TROUWENS
BOEKSCULPTUREN?

Contextuur

Censuur

Kijken in Brugge: boekbanden

In 2011 werd in Brugge het *Xe Internationaal Forum voor hedendaagse kunstboekbanden* georganiseerd. Bij die gelegenheid werd ook een boek uitgegeven ***Boekbanden in Brugge***. Op de eerste bladzijde lezen we: “De vroegste sporen van boeken in de stad dateren uit de elfde eeuw en vanaf de dertiende eeuw kwam er een eigen stedelijke boeknijverheid op gang. ... Dat verleden heeft Brugge niet achter de rug maar in de rug.” Ludo Vandamme schrijft dan *Tien eeuwen boeken en boekbanden in Brugge* om dat te bewijzen. En dan krijg je ook nog in het boek heel de tentoonstelling te zien die in de *Biekorf* opgesteld stond.

Elke aflevering van het Museumbulletin van Musea Brugge is een feest. Dit nummer van 2017 is een voorbeeld. De titel past precies bij ons onderwerp: **inDRUKwekkend**. Dat woord kan men natuurlijk lezen maar men moet het ook zien.

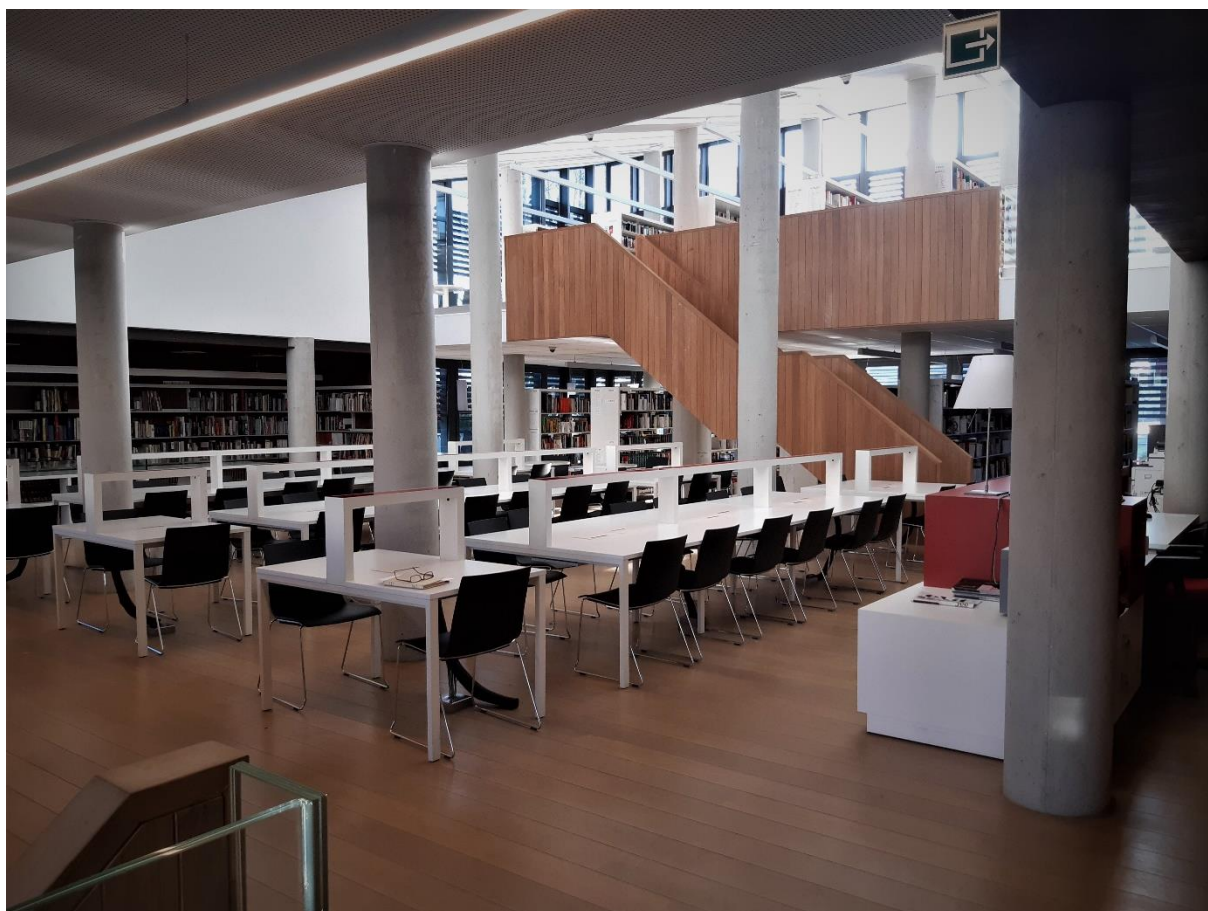
Kijken in Brugge: kalligrafie

Schoonschrift: letters geschreven op papier of gekapt in steen! Toen Brugge in 2002 culturele hoofdstad van Europa was, organiseerde Jan Broes (1943-2019) zijn zevende internationale tentoonstelling van hedendaagse kalligrafie. In de Oude Zomerstraat die naar zijn huis leidt, stonden toen 2 monumentale stenen opgesteld met een tekst van Marguerite Yourcenar. Ze staan nu bij de ingang van het Sint-Lodewijkscollege.

Jan was gepassioneerd door letters. Zijn laatste boek (2014) *De Collectie – Letters, Tekens en Symbolen* is zijn testament. Na een korte *Verantwoording* en een beknopt artikel in drie talen door Werner Schneider hoeft men alleen nog te kijken en te genieten.

In de Cultuurbibliotheek Stock-Laureyns

Voor de Cultuurbibliotheek begon het kijken al bij de stichters. Wie Kan. Dr. Robrecht Stock (Wingene-Wildenburg 19 jan 1904 – Brugge 2 mrt 2000) ooit bezocht in zijn *Boskluis* aan de bosrand van Tillegem, zal verwonderd gekeken hebben naar zijn bibliotheek. Die is na zijn dood (zij het niet zonder enige moeite) opgenomen in de CB. De kamer waar oude drukken bewaard worden draagt nu zijn naam: *Robertianum*.

De bibliotheek van Antoon Viaene (1900 – 1979), vriend van Kan. Stock en medestichter van de CB, werd door Louis Moorthamers, antiquaar in Brussel, verkocht. Kan Stock kocht een interessant stuk. Hét prestigieus erfstuk van A. Viaene is de reeks *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*. Het tijdschrift begon zijn carrière als *Annales de la Société d'Emulation pour l'Histoire et les Antiquités de la Flandre Occidentale*. De reeks die in de Cultuurbibliotheek bewaard wordt (CB 2000/1604) is merkwaardig. De 18

eerste volumes werden in een half lederen band gebonden met een romantische goudopdruk en de benaming “Histoire et antiquités de la Flandre Occidentale” en een volgnummer. Het eerste nummer (1839) draagt een stempel met de naam van A.C. De Schrevel (voorzitter van 1919 tot 1934), een ex libris van Antoon Viaene (voorzitter van 1943 tot 1979) en is bestemd voor lid nummer 4, J.O. Andries (voorzitter van 1863 tot 1886). Dit eerste deel behoorde dus zeker ooit toe aan drie voorzitters van de Emulatie. De reeks begint met het reglement van 1839 in 20 artikelen. Vooraan werd ook het reglement in 25 artikelen van 1842 ingeplakt. Na p. 156 werd een brochure ingelast *Onuitgegeven brief van P. Ferdinandus Verbiest, missionaris in China, 1670* door P. Visschers. De brochure werd door de auteur “aen den eerw. Heer Kanonik O. Andries...” geschonken. (3)

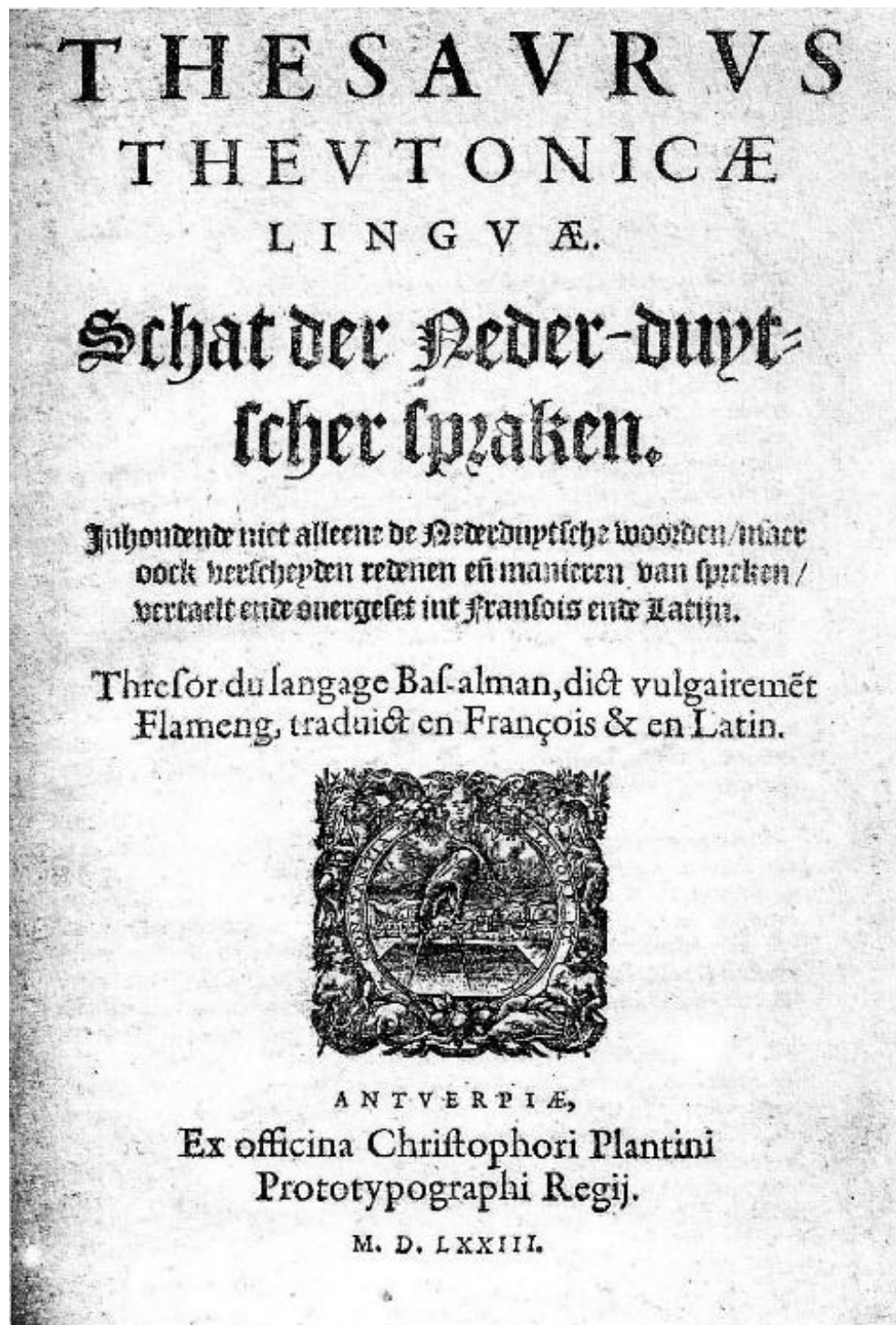
Mooie boeken in de Cultuurbibliotheek

Het mooiste boek is ongetwijfeld: ***Collection of Etruscan, Greek & Roman Antiquities*** van Sir W. Hamilton. (Aanwinstennummers in de CB 2006/1060 tot 2006/1066.) (2) Zie:

[1cb487_a db1d5a811444fcc9b8ea4ca3ca96315.pdf \(cultuurbibliotheek.be\)](#)

Thesaurus Theutonicae linguae. Schat der Neder-duytscher spraken. 1573
Nederlandse woorden met Latijnse en Franse vertaling.

Aan bezoekers vertelde Kan. Stock graag het eerder mythisch verhaal over het werk van Christoffel Plantin die, om Nederlands te leren, een eigen woordenboek zou gemaakt hebben. Het werk is werkelijk een ‘tresor du langage Bas-alman, dict vulgairement Flameng, traduit en François & en Latin.”

Het is een prachtig exemplaar (CB 2013/1207). De perkamenten band met omslag is zeer zuiver bewaard gebleven. Het papier oogt fijn en licht getint. De snee is gespikkeld in grijsgroen en er werd een bladmotief in uitgespaard. De typografie is speciaal: een vettere gotische letter voor de Nederlandse lemmata, romein voor het Frans en fijn cursief voor het Latijn. Niemand weerstaat de charme van het werk.

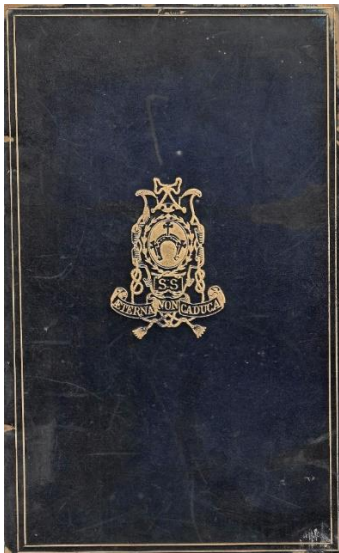
***Vijf eeuwen Nederlands. Luister van de taal.* 1997.**

Kunstenarsboek: een uniek exemplaar samengesteld met de panelen van de gelijknamige tentoonstelling ingericht door de Cultuurbibliotheek over de geschiedenis van het Nederlands. (CB 2009/45)

Prijsboeken

Ludo Vandamme schrijft in *Boekbanden in Brugge* p. 21: "...een fenomeen dat vooral loopt van de 17de tot de eerste helft van de 19de eeuw. Stadsscholen lieten het stadswapen in goud op het voorplat aanbrengen."

Aeterna non caduca: een prijsboek.

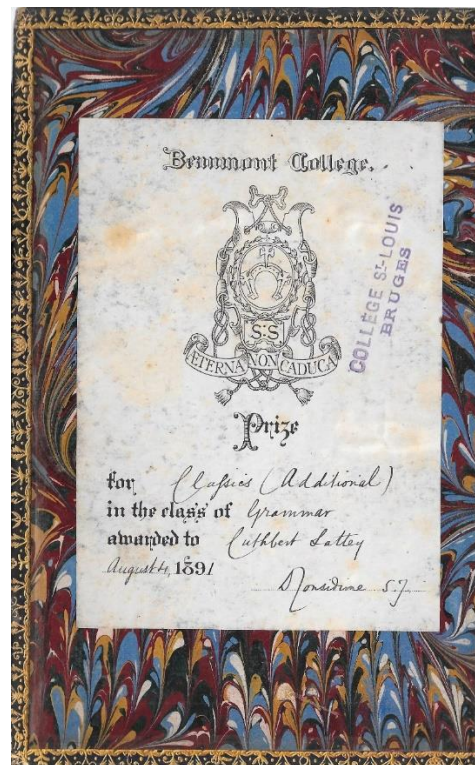

Toen ik langs de rekken liep in de Cultuurbibliotheek, waar de boeken uit de negentiende eeuw staan, viel mijn oog op een mooie rug: donker blauw, goud en oud rood. Op het plat stond een wapenschild met de spreuk *Aeterna non caduca*.

Dergelijke compacte uitdrukkingen zijn niet te vertalen. Ik stel voor: *Voor eeuwig en altijd*. Het is een boek van de Cambridge University

Press uit 1891: *Sophocles Part III The Antigone*, als 'juxta' Grieks en Engels, uitgegeven door R.C. Jebb.

Op het gemarmerde schutblad is een soort eigendomsmerk gekleefd.

In Augustus 1891 kreeg Cuthbert Lattey van het Beaumont college dit boek als prijs voor zijn verdienste *in the class of Grammar*.

Onwillekeurig denk je: wie zou die Cuthbert Lattey wel kunnen zijn; en het Beaumont College? Ons aller www weet te vertellen dat dit college door de jezuïeten gesticht werd in 1888 in Old Windsor. Het kreeg de naam St. John omdat in dat jaar Jan Berchmans heilig verklaard werd. Het was een school voor jongens van 7 tot 13 jaar. Het was dus een soort elitaire basisschool. De school werd gesloten in 1967 maar opgenomen in de Independent Schools Council. Dat is een associatie van 1300 katholieke scholen met een 500.000 leerlingen in het UK.

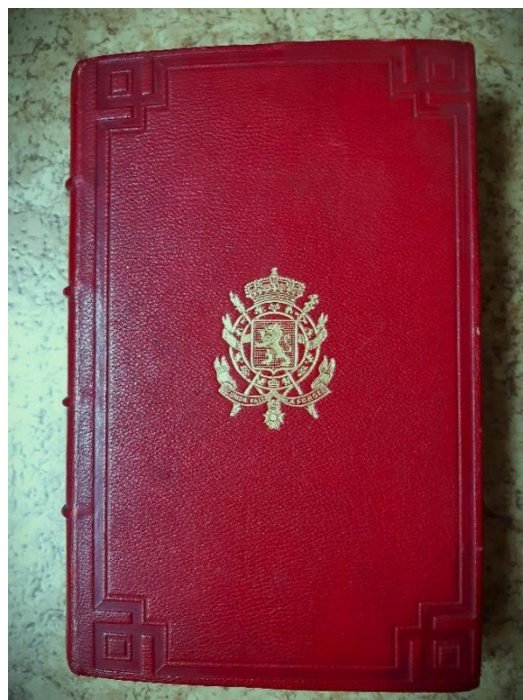
Lattey Cuthbert (1877-1954) was 13 jaar toen hij in 1891 zijn prijsboek kreeg. Hij werd jezuïet, auteur en uitgever van tientallen werken over geschiedenis, exegese en spiritualiteit. Waarlijk: *Aeterna non caduca*. Het boek was aan hem niet verspild.

Het boek draagt verder stempels van het *Collège St.-Louis Bruges* en van de *Bibliotheca presbyterorum Coll. S. Ludovici Brugis*. Het kreeg het nummer 2001/1924 in de *Cultuurbibliotheek Stock - Laureyns*.

Hoe kwam het in onze bibliotheek?

Twee prijsboeken van De Seyn – Verhougstraete uitgever, boekhandelaar van Z.K.H. Mgr. Den Graaf van Vlaanderen.

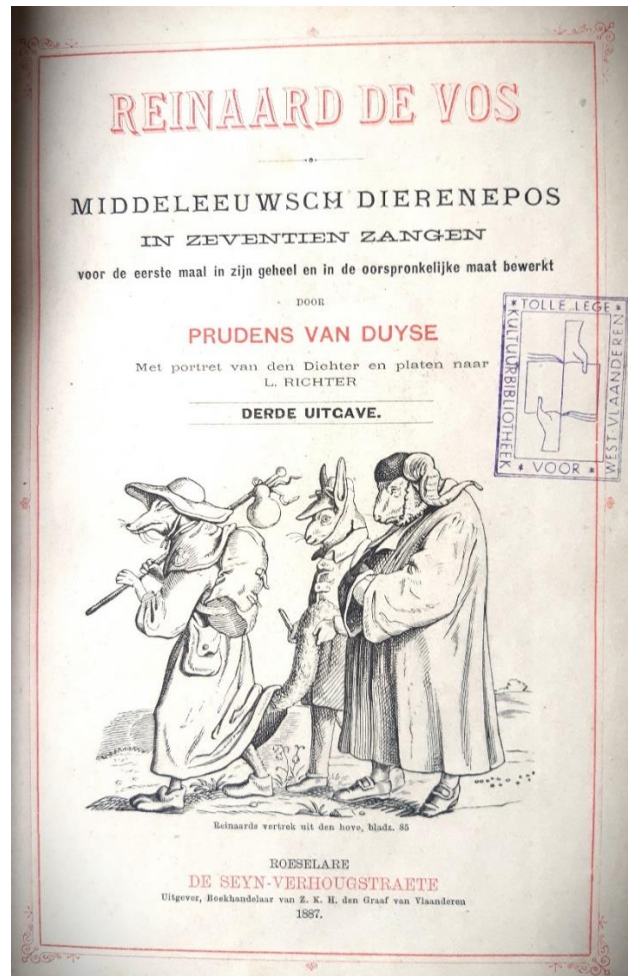
Hendrik de Seyn (1847 – 1926) was onderwijzer maar opende in 1873 een boekhandel in Roeselare.

K.L.Ledeganck's volledige dichtwerken, in chronologische volgorde verzameld, vermeerderd met vele onuitgegeven of in vroegere uitgaven niet opgenomen gedichten, voorzien van aantekeningen.

De Seyn-Verhougstraete, 3e druk, Aalst, 1904. Rood lederen band, originele omslag met nationaal embleem in goudopdruk van de reeks *L'union fait la Force*. Rug met 4 ribben, gemarbreerde platten en schutbladen, goud op snee. (CB2019/7267)

Reinaard de vos. Behoort tot de zelfde reeks *L'union fait la Force*.

Victor Hugo Oeuvres Complètes 19 delen uitgegeven door E. Girard & A.

Boitte in Parijs. De banden in rood marokijn hebben gestempelde kaders op de platten en een met goud versierde rug: een schitterende reeks boeken.

Een intrige naar inhoud en vorm: het eerste deel: *Nôtre-Dame de Paris nouvelle édition illustrée*. Het boek bestaat uit twee delen in één volume, met de nota over het Griekse woord ΑΝΑΓΚΗ (noodlot) en de 'verloren delen' beschreven in een nota van 1832. Het werk is overvloedig geïllustreerd met kleine en grotere gravures van meerdere tekenaars en graveurs. Hun namen zijn opgelijst in

Table des gravures. Het boek kreeg stempels van *De bisschoppelijke onderwijsinrichtingen te Brugge. VZW Sint-Lodewijkscollege 8200 Brugge.* (CB 2015/5051)

Iets speciaals is *Bibliografie van de handpersdrukken van Julius de Praetere* door Boris Rousseeuw. Een bibliofiele uitgave over een drukker van bibliofiele werken is beslist niet alledaags. Het werkje uit 1993 (17 x 11 cm.) werd door onze boekbinder gevat in een bandje van gevlamd papier. Het bevat heel wat kleurige vignetten uit het werk van De Praetere zelf (CB 2007/3401). De Praetere was al geen onbekende in de bibliotheek. We bewaren er Kerkhofblommen van Guido Gezelle door De Praetere gedrukt in 1902 (CB 98/1131). Het exemplaar 97/200 draagt het ex libris van Antoon Viaene en is door hem van enkele notities (verbeteringen) voorzien.

Sprekken over boeken

De *Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie* (VVBAD) behartigt de belangen van de sector en gaf het blad *Info* uit (CB 2010/1246) dat in 2011 vervangen werd door *META. Tijdschrift voor bibliotheek & archief* (CB 2011/265). In dat tijdschrift komt men dus precies te weten wat er over boeken te zeggen valt.

Wanneer we op school een boekbespreking maakten, zal er wel niemand over het papier en het lettertype geschreven hebben. Men besprak en beoordeelde de inhoud. Zelfs spreken of gezegden over boeken handelen over de inhoud.

Liber libero (*Vrij door boeken te lezen*): devies van A. Quantin (1850-1914).

Liber loquitur; liber scintillat (*Voor de studax spreekt het boek voor de verzamelaar steekt het de ogen uit.*)

Verba volant, scripta manent. (*Woorden verdwijnen maar geschriften blijven.*)

101 Stellingen over de vorm van het boek

KAPR, Albert, *101 Stellingen over de vorm van het boek*, De Buitenkant, Amsterdam, 1992. Het is een vertaling van *Hundertundein Sätze zur Buchgestaltung*, VEB Fachbuchverlag Leipzig, 1977. Dat boek spreekt nu eens niet over de inhoud maar over de vorm. Mocht het nog nodig zijn dan zal dit klein boekje je er ook van overtuigen dat er een aparte wereld bestaat: de wereld waar boeken gemaakt worden: de boekenwereld.

“Als het boek zeer ruime marges heeft kan de sprekende regel ook in het zijwit of staartwit geplaatst worden.” Nog een voorbeeld? Stelling 14: de gunstigste lettergrootte voor langdurig lezen door volwassenen is 9 à 10 punt.

Geen paniek. De *Verklaring van enkele vaktermen* (pp.77-82) helpt u zeker uit de nood.

Terminologie

In de vijftiende *van Dale*-editie (2015) krijg je meerdere bladzijden samenstellingen met **boek**, maar *lintboek* is niet te vinden. Het zal dan wel een kunstzinnig gebruik zijn van Allen Kurzweil in zijn boek *Bibliotheek van de misleiding*.

In de middeleeuwen bonden kloosterlingen hun gebedenboek vast met een riem rond hun middel: een riemboek. Men sprak ook wel van een gordelboek of kapelaanboek (ook niet in *van Dale*). Dergelijk boek kan men zien op het schilderij *Tod Mariae* van Hans Holbein de Oude (ca 1501).

Zijn er niet opvallend veel boeken te zien?

Misschien heeft het boek dat je in handen hebt een **blindstempeling**: een stempel maakte zonder inkt (een blindstempel) een duidelijke indruk in het leer of karton van de band. Dat is dan een sobere versiering van de band maar het kan ook anders. Een **fanfareband** is natuurlijk een boekband die overdadig (met veel fantasie) versierd is met gouddruk. In *van Dale* is een fanfareband echter een fanfarekorps dat dus opgewekte muziek maakt. **Goudstempeling** vindt men ook niet in *van Dale*. Vaktaal is blijkbaar iets apart.

En er is meer. **Jansenistenband** (in *van Dale*): leren band zonder enig ornament. Het woord krijgt geen hoofdletter: jansenistenband. Een **jezuïetenband** (band met JHS stempeling) komt niet voor in *van Dale* in tegenstelling tot *jezuïetenbordje*, Chinees porseleinen bordje met christelijke voorstellingen!

In tegenstelling met kloosterbibliotheek, komt **kloosterband** ook niet voor in *van Dale*.

Het zegt ook al heel wat over een boek wanneer men het soort leer dat men in handen heeft, een naam geeft. Heel chic is marokijn. **Marokijn** is een fijne soort van korrelig leer; oorspronkelijk geitenleer uit Marokko. Het werd in onze streken, ook onder invloed van Plantin en het vervaardigen van luxueuzer boeken, gebruikt vanaf midden 16^e eeuw.

Een **wapenboek** is natuurlijk een boek waarin heraldische wapens worden afgebeeld en/of beschreven al dan niet uitgebreid met literaire teksten. **Wapenband** is dan weer een soort boekband met een wapen op de platten gestempeld.

Over **registerband** zegt *van Dale*: bijzonder soort van boekband voor registers. Feitelijk is het een manier van binden die niet alleen voor registers gebruikt wordt.

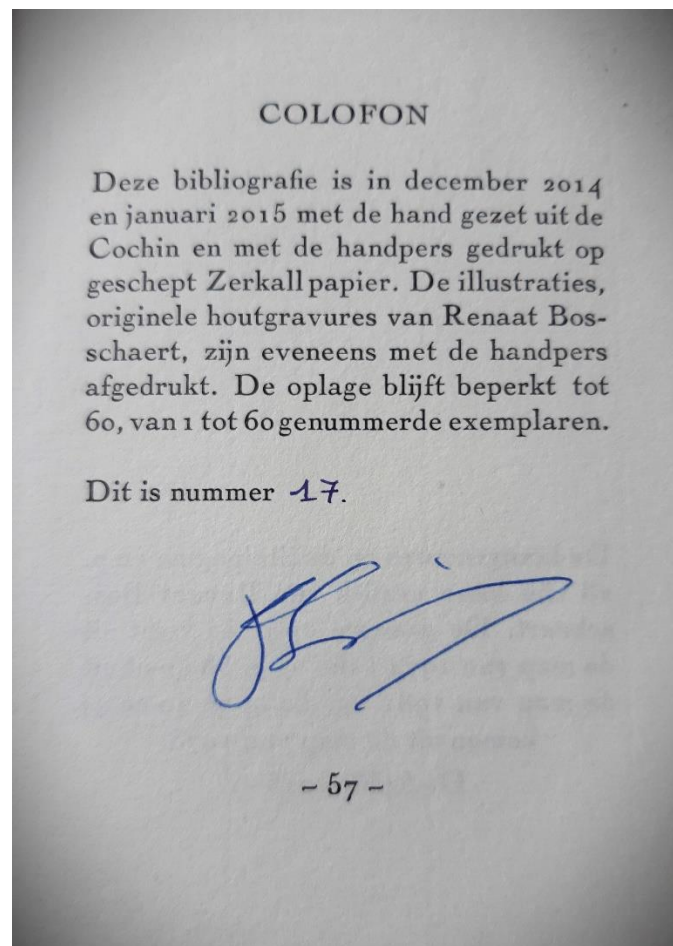
Druktechnieken krijgen soms verrukkelijke namen:

Heliografie: fotografisch proces rond 1822 uitgevonden door Nicéphore Niépce.

Rotocalcografie: een duur woord (dat niet in *van Dale* staat) voor offsetdruk. Dat procedé werd ontwikkeld vanuit de **lithografie** of steendruk. Tegenwoordig aangepast voor gebruik met de **rotatiepers**.

Rotogravure wel in *van Dale*: “reproductieprocedé resp. reproductie, door koperdiepdruk met cilindervormige drukvormen met behulp van fotomechanische etsing.”

Typografie is een synoniem voor boekdrukkunst, maar kan ook meer specifiek gebruikt worden voor het grafisch ontwerp (keuze van lettertype en vormgeving) van drukwerk.

Colofon

De ware bibliofiel heeft speciale aandacht voor de laatste bladzijde van zijn aanwinst: het colofon. Daar staan gegevens over het lettertype, het papier, de

illustratie, de oplage (hoe kleiner, hoe beter), het nummer van zijn exemplaar, het drukprocédé en soms een handtekening van de auteur. Het werk krijgt daardoor een aroma van exclusiviteit en zorg. Het colofon is van een andere orde dan het zakelijke **impressum** op het titelblad: auteur, uitgever, plaats en jaar van uitgifte.

Liber loquitur - liber scintillat

Noten

1. Charles Holme (1848-1923) was journalist, kunstcriticus en stichter (samen met Gleeson White) van *The Studio: an illustrated magazine of fine and applied art*. In april 1893 verscheen het eerste nummer. Hij was de editor tot 1919. Toen nam zijn zoon het roer over.
2. Over Hamilton in de CB: Zie:
[1cb487_adb1d5a811444fcc9b8ea4ca3ca96315.pdf \(cultuurbibliotheek.be\)](#)
3. De geschiedenis van de Société d'Emulation is te lezen in: *IJveren voor geschiedenis. 150 jaar Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Emulation" te Brugge* door S. Vrielinck en R. Van Eenoo, Brugge, Genootschap voor Geschiedenis, 1989 (CB 2009/2311).

Walter de Smaele

Juni 2022